

The
Economist

A'dan Z'ye

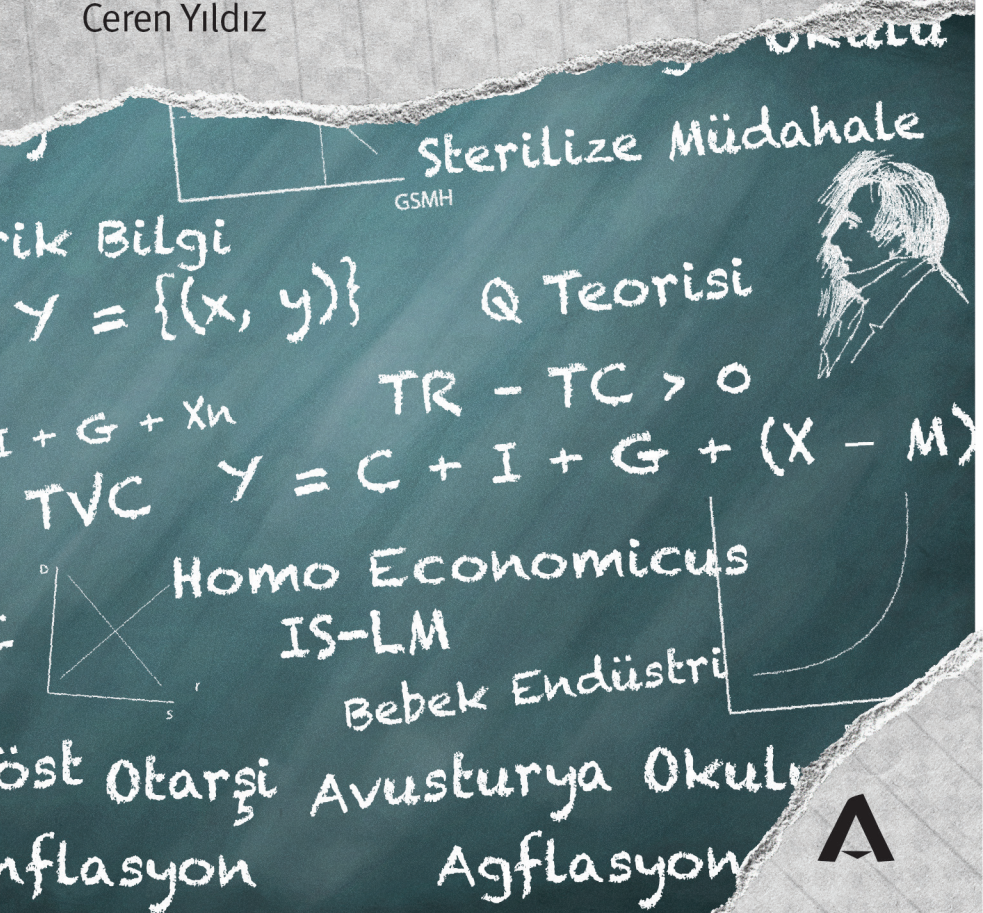
Ekonomi Sözlüğü

Matthew Bishop

Çevirenler:

Şeyma Akın, Bahadır Akın ve

Ceren Yıldız

Bishop, Matthew
A'dan Z'ye Ekonomi Sözlüğü
Economics: An A-Z Guide

Çevirenler: Şeyma Akın, Bahadır Akın ve Ceren Yıldız

ISBN 13: 978-975-250-023-5

Adres Yayınları® / 34
1. Baskı: Ekim 2013

© 2011, Adres Yayınları®
© 2009, 2003, The Economist Newspaper Ltd.

*Bu kitabın yayın hakları Profile Books Limited'dan
ONK Ajans Ltd. Şti. aracılığı ile alınmıştır.*

Yayına Hazırlayan: Selçuk Durgut
Redaksiyon: Buğra Kalkan ve İbrahim N. Ayyıldız
Sayfa Düzeni: Liberte Yayınları
Kapak Tasarımı: Muhsin Doğan
Montaj: Merkez Repro
Baskı: Tarcan Matbaası

Adres: Zübeyde Hanım Mah. Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara
Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37 | Sertifika No: 25744

LiBeRtE
liberteyayin grubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara
Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03
E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr
Sertifika No: 16438

Adres Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır

Matthew Bishop

US Business editörü ve *The Economist*'in New York bürosu şefidir. Dünya Ekonomik Forumu'nun Küresel Gündem Konseyi'nin üyesidir.

The Economist'te hazırladığı birçok dosyanın yanında kaydadeğer takdir ve övgü toplayan eserleri şunlardır:

- *The Road from Ruin: How to Revive Capitalism and Put America Back on Top* (Michael Green ile birlikte).
- *Philanthrocapitalism: How Giving Can Save the World* (Michael Green ile birlikte).
- *Essential Economics*.

Matthew Bishop'ı Twitter'da da takip edebilirsiniz:
[@mattbis](https://twitter.com/mattbis)

Madde Başlıkları

Açığa Satış	Arz Yönlü Politikalar	Beklenti Teorisi
Açık	Asgarî Ücret	Beklentiler
Açık Artırma/Müzayede	Asil-Vekil Teorisi	Belirsizlik
Açık Ekonomi	Asimetrik Bilgi	Beşerî Gelişme Endeksi (İnsanî Kalkınma/ Gelişmişlik Endeksi)
Açık Piyasa İşlemleri	Asimetrik Şok	Beşerî Sermâye
Açıklanmış Tercih	Asya Krizi	Beta
Adaptif Beklentiler	Aşırı Isınma	Bırakınız-Yapsınlar
Âdil Ticaret	Avans Pazar Taahhüdü (APT)	Big Mac Endeksi
Agflasyon	Avro	Bileşik Fâiz
Ağ Etkisi	Avro Bölgesi	Birleşik Arz
Ağırlıksız Ekonomi	Avrodolar	Black-Scholes Fiyatlama Modeli
Ahbab-Çavuş Kapitalizmi	Avrupa Birliği	Boğa
Ahlâkî Tehlike	Avrupa Merkez Bankası (AMB)	Boğç
Aktarım Mekanizması	Avusturya İktisatı	Boğç Affı
Alacaklı	Ayı	Boğç Ertelemesi
Alıcı Piyasası	Ayrılaştırma	Boğç Sermâye Oranı
Alıcı Tekeli/Monopsoni	Azalan Getiriler	Boğç-Sermâye Oranı
Altın	Azalan Oranlı Vergi	Borsada Depart/Geri Alma
Altın Kural	Bağlılık Paftası, Rota Bağımlılığı, İzlek Bağımlılığı	Bölgesel Politika
Altın Standardı	Balon/Köpük	Bretton Woods
Altyapı	Banka	BRIC
AMB	Basel 1 ve 2	Bugünkü Değeri
Amortisman/Değeri Yitirme	Basit Fâiz	Buhran
Âni Yükselme	Batık Mâliyetler	Bütçe
Anti-Tröst	Baz Puan	Büyük Moderasyon
Aracısız Ekonomi	Bebek Endüstri	Büyüme
Araştırma Mâliyetleri	Bedava Yemek	Cârî Denge
Arbitraj	Bedavacılık	Ceteris Paribus
Arbitraj Fiyatlandırma Teorisi	Beklenen Getiriler	Chicago Okulu
Aritmetik Ortalama	Beklenmedik Kâr	Coase Teoremi
Artan Oranlı Vergilendirme	Beklenmedik Kazanç/Ârızî Kazanç	Çarpan/Çoğaltan
Arz		Çeşitlendirme
Arz Eğrisi		Çevre Ekonomisi

Çeyrek/Dörtte Bir Çıktı	Durgunluk	Etkin Piyasa Hipotezi
Dâimî Gelir Hipotezi	Durgunluk	Etkinlik
Damping	Durumsal Mallar	Etkinlik Ücretleri
Davranışsal İktisat	Dünya Bankası	Evrımcı İktisat
De Soto, Hernando Deflasyon	Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)	Fabrika Fiyatları
Değer Artışı	Düşük Fâizli (Yumuşak) Kredi	Fâiz
Değişken Mâliyet	Düşük Mallar	Fâiz Oranı
Demografi	DYY	Fakirlik
Denetim Arbitrajı	Efektif Döviz Kuru	Fakirlik Tuzağı
Denge	Eğilim	Faktör Mâliyeti
Dengeleme	EHIO	Fayda
Dengesizlik	Ekonometri	Fazladan Getiriler
Denk Bütçe	Ekonomik Canlanma ve Kriz Sonrası Düşüş	Federal Rezerv Sistemi
Deregülasyon/Serbestleşme	Ekonomik Gösterge	Fırsat Mâliyeti
Devalüasyon	Ekonomik İnsan	Fikrî Mülkiyet
Devlet Borcu	Ekonomik Rant	Finans Merkezi
Devlet Fonu	Ekonomik Yaptırımlar	Finans Piyasaları
Devlet Tahvilleri	Eksik Rekabet	Finansal Aracı
Dezenflasyon	Emek/işgücü	Finansal Araç
Dış Kaynak Kullanımı	Emek Değer Teorisi	Finansal Bilgi/Okuryazarlık
Dış Yatırım	Emek Piyasası Esnekliği	Finansal Sistem
Dışlama	Emek Yoğun	Firma
Dışsal	Emtia/Mal	Fiyat
Dışsallık	Emtialaşma	Fiyat Adımı
Diğergermlık/özgeçilik	En Çok Kayrılan Ülke	Fiyat Ayarlaması
Dikey Bütünleşme	Endeks Rakamları	Fiyat Dışı Rekabet
Dikey Eşitlik	Endekslleme	Fiyat Elastikiyeti (Esnekliği)
Dip Noktası	Enflasyon	Fiyat Farkı
Doğal İşsizlik Oranı	Enflasyon Hedefi	Fiyat Farklaştırma
Doğal Kaynak/Toprak	Enflasyonsuzluk/Dezenflasyon	Fiyat Mekanizması
Doğal Tekel	Enformasyon	Fiyat / Kazanç Oranı
Doğrudan Yabancı Yatırım	Engel Yasası	Fizikî Olmayan Varlıklar
Dolarizasyon	Enron	Fizikî Varlıklar (Maddî Duran Varlıklar)
Dolaylı Vergilendirme	Entelektüel Sermâye	Friedman, Milton
Dolaysız Vergilendirme	Esnek Olmayan/inelastik	G7, G8, G10, G20, G21, G22, G33
Dönemsel İşsizlik	Esneklik	GATT
Döviz Kuru	Eşitsizlik	Gayri Sâfi Millî Hâsıla
Dörtte Bir	Etik Tüketimcilik/Tüketicilik	Gayri Sâfi Yurt İçi Hâsıla
Döviz Takası		Gecikme

Geçici İşsizlik	Harcama Vergisi	İkincil Piyasa
Geçiş Ekonomileri	Hareketlilik/Mobilite	İktisadî ve Parasal Birlik
Gelir	Havale	İktisat
Gelir Vergisi	Hayat	İlk Olma Avantajı
Gelir Etkisi	Hayat-Çevrim Hipotezi	İmâlât
Gelişigüzel İlerleme	Hayek, Friedrich	İnce Ayar
Gelişmekte Olan Ülkeler	Hayırseverlik	İnelastik
Genel Denge	Hayırsever Kapitalizm	İnsanî Kalkınma/Gelişmişlik Endeksi
Gerekli Getiri	Hazine Bonusu	İrrasyonel Bolluk
Geriden Gelen Göstergeler	Hedge	İskonto Edilmiş Nakit Akışı
Getiri	Hedge/Riske Karşı Korunaklı Fonlar	İskonto Oranı
Getiri Eğrisi	Herfindahl-Hirschman Endeksi	İstatistiksel Anlamlılık
Getiri Farkı	Hiper-Enflasyon	İstikrar ve Büyüme Paktı
Getiri Oranı	Hisse Senedi	İstikrarlı/Yapışkan Fiyatlar
Getiri Oranı Düzenlemesi	Hisse Senedi Risk Primi	İş Arama
Giffen Malları	Hissedar Değeri	İşbölümü
Gini Katsayısı	Hissedarlar	İşaretleme/Sinyal Verme
Giriş (veya Çıkış) Engelleri	Hizmetler	İşçi Dövizi
Girişim/Teşebbüs	<i>Homo Ekonomikus</i> /İktisadî İnsan	İşçi Sendikaları
Girişimci/Müteşebbis	Hukuk ve İktisat	İşgücü
Gizli Anlaşma	Hükümet	İşlem Mâliyetleri
Gölge Bankacılık	Hükümet Borçları	İşletme Güveni
Gölge Fiyat	Hükümet Destekli İşletme	İşsizlik
Gönüllü İşsizlik	Hükümet Geliri	İşsizlik Kapanı
Görünen Ticaret	Hükümet Harcamaları	İtfa
Görünmez EL	ILO	İthâlât
Görünmez Ticaret	IMF	J-Eğrisi
Götürü Vergi	İçeriden Öğrenenlerin Ticareti	Kalabalıklar
Greenspan, Alan (1926-....)	İçgüdüsel İyimsertlik/Coşku	Kaldıraç
Gresham Kanunu	İçsel	Kaldıraçlı Satın Alma
GSMG	İç Yatırım	Kalıntı Riski
GSMH	İflâs	Kalkınma İktisatı
GSYİH	İhrâcât	Kambiyo Kontrolleri
GTTGA	İhrâcât Kredisi	Kamu Harcaması
Güdümlü Ekonomi	İhtiyat Güdüsü	Kamu Malları (Kamusal Mallar)
Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması	İkâme Etkisi	Kamu-Özel
Gümrük Vergisi	İkâme Mallar	Kamulaştırma
Güven	İkinci En İyi Teori	Kamusal Mallar
Güvenli Liman		Kapalı Ekonomi
Hâkim Firma		Kapasite

Kapitalizm	Korumacılık	Marshall Plâni
Kaplan Ekonomileri	Kota	Marshall, Alfred
Kâr	Köpük	Marx, Karl
Kâr Amacı Gütmeyen	Kredi	Medyan
Kâr Maksimizasyonu	Kredi Daralması	Menkûl Kıymetler
Kâr Marjı	Kredi Notu (Reyting)	Menkûl Kıymetleştirme
Kâr Payı/Temettü	Kredi Temerrüt Takası	Menü Mâliyetleri
Karma Ekonomi	Kredi Yaratma	Merkantilizm
Karneye Bağlama	Kriz/Buhran	Merkez Bankası
Karşılaştırmalı (Mukayeseli) Üstünlük	KTT	Mevduat Sigortası
Karşılıklılık	Kumanda Ekonomisi (Güdümlü Ekonomi)	Mevsime Göre Uyarlanmış
Kartel	Kur Çıpası	Mikro-Finans
Katma Değer	Kurumsal İktisat	Mikro-İktisat
Kayıtdışı Ekonomi	Kurumsal Yatırımcılar	Millî Gelir
Kayıtsızlık Eğrisi	Kuyruk	Misil Mal
Kazanan Her Şeyi Alır Piyasası	Küresel Kamu Malları	Mod
Kazananın Lâneti	Küresel Kaynak Kullanımı	Modelleme
Kazanç	Küreselleşme	Modern Portföy Teorisi
Keynes, John Maynard	Laffer Eğrisi	Monetarizm
Keynezyen	LBO	Monopsoni
Kıdemlilik	LIBOR	Mukayeseli Üstünlük
Kırmızı Çizgi Çekmek	Liberal İktisat	Munzam Karşılığı/Kanunî Karşılıklar
Kısa Vâdecilik	Liberalizasyon	Mutlak Üstünlük
Kısıtlayıcı Uygulama	Likidite	Müdahale
Kıtlık	Likidite Primi	Mülkiyet Hakları
Kıyı Dışı	Likidite Tercihi	Mütekelilik
Kilitleme	Likidite Tuzağı	Müteşebbis
Kıra/Rant	Lüks Mallar	Müzayede
Kitle/Kalabalıklar	Maddî Duran Varlıklar	NAFTA
Klâsik İkilem	Mahkûmun İkilemi	NAIRU
Klâsik İktisat	Makro-Ekonomik Politika	Nash Dengesi
Kleptokrasi	Makro-İktisat	NBD
Komünizm	Mal	Negatif Gelir Vergisi
Kondratieff Dalgası	Mal Takası	Neo-Klâsik İktisat
Konjonktür Dalgalanması/ İş Çevrimi	Mâlî Engel (Mâlî Sürüklenme)	Nesiller Muhasebesi
Konumdan Doğan Avantaj	Mâlî Tarafsızlık	Net Bugünkü Değer
Konumsal/Durumsal Mallar	Mâliye Politikası	Net Mâliyet / Zarar
Konut Fiyatları	Mâliyet-Fayda Analizi	Nisbî Gelir Hipotezi
Koruma Ücreti	Marjinal	Nobel Ekonomi Ödülü
	Marka	Nominal Değer

Normal Mallar	Parasalcılık/Monetarizm	Rekabete Açık Piyasa
Normatif İktisat	Pareto Etkinliği	Reklâmıcılık
Nöro-İktisat	Paris Kulübü	Repo
Nötralite	Patentler	Resesyon
Nüfus	Petrol	Rezerv Oranı
OECD	Phillips Eğrisi	Rezerv Para
Okun Yasası	Pigou Etkisi	Rezervler
Olasılık	Piramidin Altı	Ricardo, David
Oligopol	Piyasa Başarısızlığı	Ricardocu Denklik
Olumsuz Ölçek Ekonomileri	Piyasa Değeri	Risk
OPEC	Piyasa Gücü	Risk Arayan
Opsiyon	Piyasa Güçleri	Risk Primi
Optimal Döviz Bölgesi	Plaza Uzlaşması	Risk Sermâyesi
Optimum	Pozitif İktisat	Risk Yönetimi
Orta Malların Trajedisi	Q Teorisi	Riske Duyarsız
Orta Vâde	R Kare (Regresyon Katsayısı/Determinasyon Katsayısı)	Riske Mâruz Değer
Orta Mallar		Risksiz Kazanç Oranı
Ortalama	Rant	Riskten Kaçınan
Ortalamaya Dönme/ Yaklaşma	Rant Kollama	Sâbit Mâlîyetler
Otarşi	Rasyonel Beklentiler	Sâbit Toplam Emek Yanılıgısı
Otoriteryen Kapitalizm	Rasyonellik	SAGP
Oynaklık	Reel Denge Etkisi	Sağlam Menkûl Kıymetler
Oyun Teorisi	Reel Döviz Kuru	Sağlam Para
Ödemeler Dengesi	Reel Fâiz Oranı	Salgın
Ölçek Ekonomileri	Reel Opsiyonlar Teorisi	Satıcı Piyasası
Ölçeklenirlik	Reel Oranlar	Satın Alma Gücü Paritesi
Öncü Göstergeler	Refah / Sosyal Yardım	Say Kanunu
Öz Kaynaklar/Adâlet/ Eşitlik	Refah Ekonomisi	Schumpeter, Joseph
Özel Sermâye	Refah Etkisi	SDR
Özelleştirme	Reflasyon	Sefalet Endeksi
Para	Regresyon Analizi	Senaryo Analizi
Para Arzı	Regülasyon/Yasal Düzenleme	Sendikalar
Para Kurulu	Regülasyon Arbitraji	Senyoraj
Para Piyasaları	Regülasyon Başarısızlığı	Serbest Ticaret
Para Politikası	Regülasyon Riski	Serbestleşme
Para Yanılıgısı	Regülasyon Tuzağı/ Kuşatması	Sermâye
Paranın Değer Kazanması	Rekabet	Sermâye Denetimleri
Paranın Miktar Teorisi	Rekabet Gücü	Sermâye Kaçışı
Paranın Zaman Değeri	Rekabet Üstünlüğü	Sermâye Kazançları
Parasal Nötralite		Sermâye Mâlîyeti

Sermâye Piyasaları	Sübvansiyon	Teşebbüs
Sermâye Temini	Sürdürülebilir Büyüme	Teşvik (Sübvansiyon)
Sermâye Varlıkları Fiyatlandırma Modeli	SVFM	Tezgâh Üstü
Sermâye Yapısı	SWAP	Ticaret
Sermâye Yeterlilik Oranı	Şartlılık İlkesi	Ticaret Ağırlıklı Döviz Kuru
Sermâye Yoğun	Şebeke/Ağ Etkisi	Ticaret Alanı/Bölgesi
Sharpe Oranı	Şeffaflık	Ticaret Çevrimi
Sıcak Para	Şirketler	Ticaret Hadleri
Sıfır Hipotez	Şirket Birleşmesi ve Satın Almalar	Ticarî Açık / Fazla
Sıfır Toplamlı Oyun	Şok	Tobin, James
Sınır Ötesi/Kıyı Dışı	Tahmin/Öngörü	Toplam Getiri
Sınırlı Rasyonellik	Tahvil	Toprak Vergisi
Sıralama	Talep	Toprak/Doğal Kaynak
Sigorta	Talep Eğrisi	Transfer Fiyatlandırması
Sinyal Verme	Tam İstihdam	Transferler
Sistem Riski	Tam Rekabet	Tüketici Fazlası/Rantı
Sistematik Risk	Tamamlayıcı Mallar	Tüketici Fiyatları
Siyah Kuğu	Tarafsızlık	Tüketici Güveni
Smith, Adam	Tarım	Tüketim
Son Kredi Mercii	Tarım Politikası	Türevler
Sosyal Fayda/Mâliyet	Târife	Ulus İnşası
Sosyal Girişim	Tasarruflar	Uluslararası İş Örgütü
Sosyal Girişimci	Tasarruf Paradoksu	Uluslararası Para Fonu
Sosyal Piyasa	Tatmin Edici	Uluslararası Ticaret
Sosyal Sermâye	Taylor Kuralı	Uluslararası Yardım
Sosyal Yardım	TBY	Uyarlanabilen/Adaptif Beklentiler
Sosyalizm	Tedavül Hızı	Uzun Kuyruk
Spekülasyon	Tefecilik	Uzun Vâde
Spekülatif Güdü	Tekel	Ücret Belirsizliği
Spot Fiyat	Tekelci Rekabet	Ücretler
Stabilizasyon/Dengeleme	Teknik İlerleme	Üçüncü Yol
Stagflasyon	Temel Kamu Hizmeti	Ülke Riski
Standart Hata	Temel/Baz Puan	Üretici Fazlası
Standart Sapma	Temerrüt	Üretici Fiyatları
Sterilize Müdahale	Temettü	Üretim Açığı
STK	Teminat	Üretim Faktörleri
Stok	Teminat	Üretim Fonksiyonu
Stokastik Süreç	Teminatlı Borç Yükümlülüğü	Üretkenlik/Verimlilik
Stopaj Vergisi	Tercih	Vâdeli İşlem
Stres Testi	Ters Seçim	Vâdeli Sözleşmeler

Varlığa Dayalı Menkûl Kıymetler	Yakınlaşma	Yenilik (İnovasyon)
Varlık Vergisi	Yamyamlık/Yok Etmek	Yeraltı Ekonomisi
Varlıklar	Yapısal İşsizlik	Yerine Koyma Oranı
Vekâlet Mâliyetleri	Yapısal Uyum	Yıkıcı Fiyatlama
Vergi Arbitraji	Yapışkan Fiyatlar	Yıkıcı Kredilendirme
Vergi Cenneti/Sığınağı	Yaratıcı Kapitalizm	Yoğunlaşma
Vergi Kaçırma	Yaratıcı Yıkım	Yoksulluk
Vergi Matrahı	Yardım	Yolsuzluk
Vergi Rekabeti	Yardımlaşarak İş Bulmak	Yumuşak Dolar
Vergi Yansımaları	Yarışmacı (Rekabete Açık) Piyasa	Yumuşak Kredi
Vergi Yüğü	Yatay Bütünleşme	Yumuşak Para
Vergide Etkinlik	Yatay Eşitlik	Yumuşak Paternalizm
Vergiden Kaçınma	Yatırım	Yüksek Fâiz
Vergilendirme	Yeni Büyüme Teorisi	Yükselen Piyasalar
Verimlilik	Yeni Ekonomi	Yüzde Puan
Volatilité/Oynaklık	Yeni Ticaret Teorisi	Yüzdelik Dilim
X-Etkinliği	Yenileme/Yerine Koyma Mâliyeti	Zaman Serileri
Yakalama Etkisi		Zirve Fiyatlama

Giriş

Bu kitabın amacı, iktisatı ve iktisatın en önemli fikirlerini açıklamak ve ekonomik jargonun en önemli maddelerini açığa kavuşturmaktır. Kitapta kapsamlı bir iktisat teorisi turu yapmak yerine, işin daha pratik yönü üzerinde durulacaktır. Kitap istihdam, fiyat ve ticareti etkileyen; kurullarda, barlarda, siyasetçiler ve uzmanlar arasındaki tartışmalarda yankı bulan, kısacası günlük hayatı şekillendiren ve ona dokunan iktisata odaklanmaktadır.

Kitap, iktisatın doğası ve hızla değişen dünyada geçerliliğini sürdürmek istiyorsa karşılaşıcağı zorlukları inceleyen bir yazı ile başlıyor. Bu kısmı, A'dan Z'ye bir jargon, kavram ve düşünceler sözlüğü izlemektedir. Söz konusu bölümde koyu yazılmış kelimeler ayrı bir maddeye referans göstermektedir. Bu tarz bir kitapta kaçınılmaz olacağı üzere, maddeler başkaların çalışmalarına atıfta bulunuyor. Bunların çoğu *The Economist* ve diğer *Economist* rehber iktisat kitaplarında yayınlanan yazılardır.

Dönüm Noktasındaki İktisat

Bugünler iktisatın gerçekten hem en iyi hem de en kötü zamanlarıdır. Victoria dönemi yazarı Thomas Carlyle (1795-1881) ilk kez ona karanlık öngörülerini nedeniyle “kasvetli bilim” adını vermişti. Gerçekte, kristal küreyle yapılanlar gibi bu ekonomik tahminlerin de çoğu yanlıştı. Amerika-

lı komedyen Will Rogers'ın (1879-1935) ifade ettiği gibi "İktisatçının tahmini, herhangi başka birinin tahmini kadar iyidir". İktisatçılar aynı şekilde tahmin yürütmede başarısız oldukları gerekçesiyle eleştirilmişlerdir. George Bernard Shaw (1856-1950) bunu "Bütün iktisatçıları bir araya toplasanız da bir sonuca varamayacaklardır" diyerek hicvetmiştir. Amerikan başkanı Harry Truman (1884-1972) bir defasında "Lütfen bana tek-tarafli bir iktisatçı verin! Bütün iktisatçılar "bir taraftan şöyle iken diğer taraftan böyle" deyip duruyorlar" diye şikâyetlenmiştir. Bir diğer başkan Ronald Reagan (1911-2004) da iktisatçıları bu dünyadan olmayan, bir şeyin pratikte işe yaradığını gören ve teoride işe yarayıp yaramadığını merak eden kişiler olarak târif ederek halkın iktisatçılarla ilgili genel düşüncesiyle örtüşmüştür.

Yine de iktisat övgüye lâyıktır. İktisat birçok şeyi yanlış yapabilir, ancak iktisat dünyayı daha iyiye doğru değiştirmiştir ve böyle yapmaya da devam edebilir. Hükümette (hatta kamuda) ve şirketlerde çalışan ve buralara danışmanlık yapan iktisatçılar kadar, iktisat eğitimi alan insanların sayısının da sürekli artması iyimserlik ile karşılanmalıdır.

İktisat Nedir?

Önde gelen 20. Yüzyıl iktisatçısı Jacob Viner (1892-1970) "iktisat, iktisatçıların yaptığı şeydir" varsayımını ileri sürmüştü. Daha işe yarayan bir tanım için "toplumun kıt kaynaklarını nasıl kullandığının incelenmesi" veya daha kısa olarak "tercihlerin bilimi" de kullanılabilir. Kaynaklar – toprak, emek, hammadde, sermâye, girişimci ruh, zaman – kıt olmasaydı, bunları en verimli biçimde nasıl kullanacağımız hususunda tercih yapmak durumunda kalmazdık, dolayısıyla iktisata da gerek kalmazdı. En iyi ihtimâle iktisat, insanlara doğru tercihleri yapmalarında yardımcı olur; en azından onlara hedeflerine ulaşma sürecinde kıt

kaynakları en etkin biçimde kullanmayı gösterir.

Bunda iç karartıcı bir şey yoktur. Kıt kaynaklar ne kadar çok kullanılırsa, o kadar az israf edilir ve insanların hedeflerine ulaşma ihtimâli de o oranda artar. Bir şeyi tercih etmiş olmak bir diğerinden vazgeçmek demektir. İktisattaki en önemli kural belki de her fırsatın bir mâliyetinin olmasıdır. Evet, bu durum göz önünde bulundurulduğunda, iktisatçılar tatsız, keyif kaçırın insanlar olarak görünebilir. Lezzetli yemek yiyen bir kimse, kendisine BEDAVA YEMEK diye bir şey olmadığını hatırlatılmasından hoşlanmaz. Yine de fırsat mâliyeti olarak bilinen bir iktisadî kavram –“bunu yapmak için nelerden vazgeçiyorsun?” sorusu– etkin seçim yapmanın anahtarıdır. Esas olarak insanlar iyimser varlıklardır ve genelde yüzeyde görülene yoğunlaşıp altta yatanları hafife alırlar. İktisatçılar fırsat mâliyetinden bahsettikleri zaman olumsuzlukları vurgulamazlar. Her tercihin altında yatan sebepleri iyice incelerler ki, böylece bir sonraki aşamaya geçmeden, ilk bakışta görünen tarafın gerçekten istendiği gibi olup olmadığı anlaşılabilir.

Bazı eleştirmenlere göre iktisatı gerçekten iç karartıcı yapan, hayatın bütününe para sorusuna indirgemesidir. Ancak bu doğru değildir. İktisat, sâdece mâlî zenginlikle değil, bir kişinin veya toplumun “refahını” maksimize etmeyle ilgilidir. Refah veya “fayda” mutluluk veya tatminin ekonomik jargonudur; ki bunun da para dışında da birçok şeyden kaynaklanabileceğini iktisatçılar bile anlayabilir. Refah tanımına bireylerin ailelerinden, dinlerinden veya hayır işlerinden ya da diğer fedakarlıklardan veya sağlıklı bir gezegende yaşamaktan aldıkları tatmin de iktisadî teoriler içinde eklenmiştir. Elbette bazı iktisatçılar, para ve refahtan sanki ikisi de aynı şeymiş gibi bahsederler. Bunun sebebi bireyin veya toplumun sâhip olduğu para miktarının kolayca ölçülebilmesidir. Ayrıca mâlî zenginlikteki değişiklikler gerçekten de refah düzeyindeki değişikliklerle paralel ilerler.

Dahası, iktisatçılar “hemşirenin maaşı ne olmalı” gibi bir soruya cevap verdiklerinde genelde yanlış anlaşılırlar. İktisatçılar hemşirelere duyulan talebe ve hemşire olmak isteyen insanların arzına bakacaklardır. Bu analizin ortaya koyduğu piyasadaki ücret düzeyi, hemşirelerin işlerinin ne kadar önemli olduğu konusunda pek bir şey ifade etmez. Bireyler başkalarına yardım etme konusunda çok istekli- lerse, bakım endüstrisindeki ücretler nispeten düşük olur, çünkü daha fazla insan bakıcı olmak isteyecektir. Tuhaftır ki bakım endüstrisindeki düşük ücretler, bencil bir toplu- ma değil iyi bir topluma işaret ediyor olabilir.

İktisatın bazen iç karartıcı olduğu ileri sürülür, çünkü fa- kirlerin ihtiyaçlarını göz ardı ettiği düşünülür. Aslında fakir- liğin nasıl azaltılacağı (azaltılıp azaltılmayacağı değil) sorusu iktisatın en önemli tartışma konularından biri olmuştur. Sağlam ekonomi politikalarını izleyen bazı fakir ülkeler hız- lı biçimde fakirlikle mücadele edebilmiştir. Dünyadaki en fakir ülkelerin çoğu, birçok iktisatçıyı şok edecek ekonomi politikaları izliyorlar. Ancak bazı fakir ülkeler, yanlış olduğu ortaya çıkan iktisat politikası tavsiyelerini izlediklerinden zorluk yaşamışlardır. Dünyanın kalan fakirliğini azaltmak için yenilikçi politikalar bulmak, iktisatın en önemli zorluk- larından biri olmaya devam edecektir.

Bilimsel Yetersizlikler

Kasvetli değilse bile, acaba iktisat bir bilim midir? Akade- mik bir iktisat dergisini karıştırın, sayfa sayfa matematik denklemler ve sofistike veri analizleri ile karşılaşacaksınız. İktisadi konularda tahmin yapanlar, güçlü bilgisayarlar kullanarak rakamları incelemeyle vakitlerini geçirirler ki, bütün bunlar yeterince bilimsel görünür. Birçok iktisatçı, çalışmalarının kimya veya biyoloji gibi fen bilimleri ile eşit olduğunu düşünür. Ancak iktisatın büyük bir kısmı gerçek

bilim olarak nitelenen özelliklerden yoksundur.

İyi bir bilim, yanlış olduğu kanıtlanabilen ve gerçekler ile desteklenip desteklenmediğini gösteren güçlü testler ve teorilere sâhiptir. İktisat nasıl ölçer? İktisatçıların tavsiyesi aranan makro-ekonomik politika sorularının bazılarını ele alalım. Enflasyon nasıl düşürülebilir ve tam istihdama nasıl ulaşılabilir? Bir ülke diğerinden neden daha zengindir? En önde gelen iktisat teorileri bile, bir kimyagerin bir kimyasalın diğeriyle nasıl tepkimeye girdiğini söyleyen bir teoriyi test etmesi kadar açıkça test edilemez.

Bir ekonomi son derece karmaşıktır. İşsizlik veya enflasyonu etkileyen çeşitli güçlerin, gerçekten teorinin öngördüğü etkenler olup olmadığını söylemek zordur. Makro-ekonomik politika, geleceğe dâir büyük BELİRSİZLİKlerin hâkim olduğu şartlarda uygulanır. Bir şeyler iyiye ya da kötüye gidiyorsa, uygulanan politikanın doğru (veya yanlış) olduğu ya da olayın şans eseri meydana geldiği nâdiren açık bir şekilde anlaşılabilir.

Kimyagerler gibi gerçek bilim adamları ise bir deneyi birkaç kez tekrarlayarak sonucu bulabileceklerdir. Makro-ekonomik teorinin dayandığı olaylar tekrarlanamaz, en azından çok kesin sonuçlara varmak için yeterli veri sağlayacak sayı ve netlikte olamaz. 1930'ların yüksek işsizlik oranı veya 1970'lerin hiper-enflasyonu gibi tarihî olaylarda işin sonunun nereye varacağını görmek için farklı bir dizi ekonomi politikaları ile yeniden başlayarak bir deneyi tekrarlamak mümkün değildir. Ayrıca, tekrarlanabilseler bile insanların davranışları değiştiğinden, ikinci seferinde aynı davranışı sergileyemeyebilirler. En iyi makro-ekonomik teoriler, uçağa bindiklerinde veya ameliyat olduklarında güven duydukları “elle tutulur” teorilerden çok “big bang” veya evrim gibi daha “yumuşak” teorilere benzer –bunlar mantıklı görünse de kanıtlanmamış konulardır.

Makro-Ekonomik Zorluklar

İktisatçıların, enflasyonun artma ihtimâlinin olup olmadığı veya fâiz oranlarının değiştirilip değiştirilmeyeceği gibi makro-ekonomik konularda olduğu kadar birbirleriyle anlaşamadıklarına şaşırılmamalıdır. Yine de, elde hiç harita olmamasından kanıtlanmamış da olsa bir kılavuzun bulunması daha iyidir. İyi bir makro-ekonomik teorinin tamamen doğruluğu kanıtlanamasa da, bazı kötü teorilerin yanlış olduğu gösterilebilir. Meselâ 1960’larda iktisatçılar “Phillips Eğrisi”nin politika belirleyicilerin daha yüksek bir enflasyon ve daha düşük işsizlik arasında ve düşük enflasyon ile yüksek işsizlik arasında bir seçim yapabileceklerini kanıtlandığını düşünmüşlerdi. Ardından yaşananlar işsizlik ve enflasyon arasındaki “açık” ilişkinin, temel bir iktisat kuralı olmaktan ziyâde, geçici bir durum olduğunu göstermiştir. “İşsizliği artırmayan enflasyon oranı (NON-ACCELERATING INFLATION RATE OF EMPLOYMENT – NAIRU)” belirleme çabaları da hayâl kırıklığına uğratan sonuçlar doğurmuştur.

Makro-ekonomik tavsiyelerin beraberinde mutlaka birtakım yan etki uyarıları da bulunmalıdır. Geçen yüzyılın büyük kısmında iktisatçıların, ekonominin devlette görevli zeki insanlar tarafından bir Rolls-Royce gibi rahatça kullanılan, düşük enflasyon ve tam istihdam ülkesine yönlendirilmiş dev bir makineden ibaret olduğunu düşünmeleri, günümüzde tuhaf karşılanmaktadır. 1970’lerdeki –sözde ekonomik “ince ayar” da denen– Keynezyen talep yönetiminin ve daha sonra rakibi olan parasalcı politikanın başarısızlığı, iktisatçıların her zaman bilmesi gereken güçlü kanıtlardır. Ancak bu gibi makro-ekonomik başarısızlıklar, halkın iktisata kuşkucu yaklaşmasına sebep olmuştur.

Keynezyenliğin doğurduğu problemlerin ortaya çıkması ve komünist plânlı ekonomilerin dramatik şekilde batması

pratikte işe yaradığı büyük ölçüde ispatlanan büyük bir teoriyi yeniden politika oluşturma gündemine getirdi: Piyasa ekonomisi. Kıt kaynakların kamu görevlisi plânlamacılar tarafından dağıtılması yerine, bu işin piyasa güçlerine bırakılmasının daha etkin olacağı inancı iktisattaki en eski görüşlerden biridir. İnsanların piyasada verdikleri kararlar, en az üç beşerî arzunun mevcudiyeti sayesinde ekonomiyi daha etkin bir hâle getirir: Bunlar pazarlık, daha iyisini yapma ve daha zengin olma isteğidir. 18. Yüzyıl'da “ekonominin babası” unvanına sâhip Adam Smith (1723-1790), piyasa ekonomisinin sanki “görünmeyen bir elin” herkesin iyiliği için bireylerin eylemlerini birleştirmeye rehberlik yapıyormuş gibi çalıştığını söylediğinde kastettiği de buydu.

Piyasanın Fazileti

Makro-ekonominin aksine piyasa ekonomisinin temel kuralları binlerce farklı piyasada, farklı yerlerde ve farklı zamanlarda test edilmiştir. Bunlar her zaman işlemese de çoğu zaman doğru oldukları görülür. Meselâ arz ve talep kanunlarını ele alalım. Serbest bir piyasada fiyatı yükselttiğinizde daha az miktarda satma ihtimâliniz yüksektir. Fiyatı düşürdüğünüzde ise daha fazla satmanız beklenir. Piyasaya kendi sihriyi ortaya koyma fırsatı verilmezse kıt kaynaklar genelde verimsiz dağıtılır. Bunlar talebi karşılamayan şeylerin üretilmesine neden olur ve fiyat mekanizması, kısıtlama ve yasa dışı karaborsalar veya diğer yolsuzluklarla yer değiştirir.

Piyasa ekonomisinin faziletlerinin gün geçtikçe daha fazla idrak edilmesi, son yıllarda dünya çapında ekonomi politikalarında ciddî bir kaymaya sebep olmuştur. Geleneksel makro-ekonomik talep yönetim politikalarının rolü azalmıştır. Tercih edilen yeni politika, piyasaları destekleme ve piyasaların iyi çalışmasına imkân veren şartla-

ra dayanan bir “mikro-makro” yaklaşımıdır. Birçok devlet işletmesi özelleştirilmiş ve hükümet denetimli piyasalarda müdahaleler kaldırılmıştır. Rekabet desteklenmiş, dolayısıyla piyasada seçenekler artmıştır. İnsanların yeteneklerini piyasada satabilmeleri için onlara daha fazla finansal destek sağlamak amacıyla vergi oranları düşürüldü, ticaret engelleri azaltıldı ve böylece piyasaların millî sınırların ötesine geçmesi kolaylaştı. İşsizliği azaltmak için iktisatçılar artık ekonomik döngü içindeki düşüşü önlemenin en iyi yolunun talep yönetimi olduğunu coşkuyla iddia etmiyorlar. Bunun yerine, işverenin özellikle eğitim ile beşerî sermâyesini artırmak için insan istihdam etmesini ve ödeme yapmasını engelleyen yasal düzenlemeleri ortadan kaldırarak işçilerin daha kolay istihdam edilir hâle gelmesini sağlayacak tedbirler önerilmiştir.

Komünizmin çöküşünün ardından ikinci bir ders daha alındı. Serbest piyasa, hukuk ve iyi bir hükümet olmadan iyi işlev gösteremiyordu. Hükümet için hangi rolün iyi olduğu konusu hâlâ tartışmalıdır. Ancak en alt düzeyde açık, yasa ile güvence altına alınmış özel mülkiyet hakları gereklidir; bunlar piyasadaki katılımcıların yaptıkları ticaretin yasa ile korunduğunu bildirir ve böylece ticaret yapma eğilimi artar. Günümüzde, siyasî özgürlük genelde (belki de her zaman) ekonomik özgürlükle birlikte gerçekleştiğinden demokrasi, başarılı ekonomi politikalarının temeli olarak görülüyor -demokratik olmayan ancak gittikçe kapitalistleşen Çin ise bir istisnadır.

Bu siyasî değişim, yeni büyüme teorisi olarak bilinen makro-ekonomik düşüncede etkili bir görüşün ortaya çıkmasıyla aynı zamana tesadüf etmiştir. Gelenekselcilerin düşündüğü gibi ekonomilerin belirli oranda bir teknolojik ilerleme kaydettiğini varsaymak yerine, yeni büyüme teorisyenleri teknolojik ilerlemenin kaynağını belirlemeye ve bu oranın zaman içinde ve ülkeden ülkeye değişiklik

göstermesini açıklamaya çalıştılar. Bu iktisatçılar teknolojik ilerlemenin ve dolayısıyla büyümenin, piyasa yönlü, uluslararası ticarete açık ve demokratik ancak çok harcamayı yapmayan hükümetlere sâhip ekonomilerde daha hızlı olduğunu ileri sürmektedirler. Bu yeni makro-ekonomik teori de kanıtlanmış değildir. Ancak en azından piyasada denenmiş olan ekonomik fikirler üzerine inşa edilmiştir. Elbette, makro ve mikro faktörler arasındaki ilişkileri daha iyi anlamanın, geleceğin ekonomik düşüncelerinin odağı olması da muhtemeldir.

Piyasa iktisadiyatının etkisi artmaya devam edecek mi? Bu kaçınılmaz değildir. Küreselleşme karşısı tepkilerde olduğu gibi, Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Para Fonu piyasa karşısı hareketlerin potansiyeline vurgu yapmışlardır. 1920'ler ve 1930'larda piyasalarda devlet müdahalesinin arttığı dönemde ve uzun küreselleşme sürecini tersine çeviren ticarî engeller koyulduğunda da bunlar yaşanmıştı.

İktisatçıların Karşısındaki Zorluklar

İktisatçıların, piyasanın faziletlerini kabûl etmeyen veya anlamayanları ya da kendi statükosunu korumakla meşgul olanları ikna etmek için fikirlerini daha etkin biçimde satmaları gerekir. Ayrıca iktisatçılar, piyasa ekonomisinin alanını sağlık hizmetleri, eğitim, çevre koruması ve yasaların uygulanması gibi hükümetin öncü rolü oynadığı veya kontrolü elinde tuttuğu ekonomik alanlara genişletmek durumunda iseler, ciddi entelektüel zorluklarla karşılaşır. Bu alanların çoğunda özel bir piyasanın daha başarılı olacağı kesin değildir. Dolayısıyla iktisatçıların uğraşacağı mesele “kamu mallarının” ve diğer hükümet hizmetlerinin verimliliğini artırmak için piyasa güçlerini kullanmanın yollarını bulmak olacaktır.

İster kamu hizmetlerini geliştirmeye, ister birey ve şirketlerin özel sektörde başarılı hâle gelmesine çalışsınlar iktisatçılar, bazı piyasaların diğerlerine göre neden daha iyi işlediğini veya bazılarının neden hiç işlemediğini daha iyi anlamaları gerekir. Mevcut teoriler bir dizi önemli soruya cevap bulamıyor. Fiyat belirlemenin veya değiştirmenin en etkin yolu nedir? Firmalar neden şu anki hâlleriyle vardır? Reklâm ve marka yaratmaya o kadar para harcamak şirketler için anlamlı mıdır? Yenilik üretmenin en iyi yolu nedir? Hisse senedi, tahvil, döviz vs. için finansal piyasalar nasıl daha etkin çalıştırılabilir? Özellikle finansal risklerin sonuçlarını gidermek veya daha iyi yönetmek için ne yapılabilir? Hangi şartlar altında hükümetlerin piyasa başarısızlığı ile uğraşmaları yanlış sonuçlar doğurur?

Fakirliği azaltmanın en iyi yolu iktisatçılar için ne ölçüde önemli bir soru olmaya devam edecek? Fakirlere yardım etme hedefi, özellikle de zenginlerin Robin Hood tarzı vergilendirilmesi, genelde hükümet eylemlerini haklı çıkarmak için kullanılmıştır. Son yıllarda yoğun yenden dağıtıma rağmen zengin ülkelerde fakirliğin devam etmesi ve piyasa ekonomisinin yükselişi, bu yaklaşımın sorgulanmasına neden olmuştur. Bir endişe, zenginlere vergi yüklemenin onların refah üretmesini engelleyeceği düşüncesidir. Bir başka soru ise fakirlere para vermenin, kendi ayakları üzerinde durma isteğine zarar vermesi ve yardım alanı verene bağımlı hâle getirmesi ihtimâlidir.

İktisatçılar, mutlak fakirliğin nisbî fakirlikten farklı ele alınıp alınmaması konusunu gün geçtikçe daha fazla tartışmaktadır. Onlara göre ekonomik büyüme sayesinde mutlak fakirlik azalsa bile nisbî fakirlik artabilir. Artan gelir eşitsizliği sonucunda nisbî fakirlikteki insanların sayısının artması, mutlak fakirlik düşerken endişelenmeye değer bir husus mudur? Şu ana kadar iktisatçılar arasında pek bir uzlaşma görülüyor. Eşitsizliğin daha çok artmasını durdur-

manın mutlak fakirliği azaltmadan daha fazla devlet müdahalesi gerektirdiği ve böyle bir müdahalenin ekonomik büyüme oranını da düşüreceği konusunda hemfikirler. Benzer şekilde çoğu iktisatçı, dünyanın en fakir ülkelerinin uluslararası ticarete açılarak, demokratikleşerek, mâkûl yasalar çıkararak, özel mülkiyeti teşvik ederek ve insanlarını eğiterek daha zengin olabileceğini kabûl ediyor. Ancak, kötü politikadan iyi politikaya geçiş sürecinde farklı makro ve mikro politikaların uygulanması sıralamasına dâir bazı görüş ayrılıkları bulunuyor. Doğru şeyleri yanlış sırayla yapmanın tehlikeleri ile ilgili artan kanıtlar mevcuttur.

Çevrenin korunması iktisatçılar için önemli bir tartışma alanı olmaya devam edecektir. Ekonominin sâdece ekonomik büyümeyi değerlendirdiğini (ki böyle değildir) ve dolayısıyla doğası gereği çevreci olmadığı görüşünü savunan çevreciler yanılmaktadır. Ancak uygulamada istatistiklerin daha çok ekonomik refahın düştüğünü veya arttığını göstermek amacıyla kullanıldığı gerçeğinin tamamen parasal bir ölçüt, GSYİH olduğu ve çevreci veya diğer parasal olmayan faktörleri de hesaba katan ekonomik başarı veya başarısızlık ölçütlerinin de gerekli olduğu konusunda haklıdırlar.

Yine son yıllarda en yüksek GSYİH seviyesine sâhip ülkeler çevreye verilen zararı en aza indiren ülkelerdir. Ayrıca birçok çevreci, hükümetlerin “istenmeyen” ekonomik faaliyetleri yasaklayarak çözmesi gerektiğini ileri sürse de bazı mâkûl görünen ekonomi teorileri, piyasaya dayalı bir alternatifin daha etkin olacağını ileri sürer. Meselâ kirlilik, mübadelesi mümkün kirlenme haklarını satarak sınırlandırılabilir, böylece etkin bir piyasada bu konu her bir kirlilik “birimi” için en fazla ekonomik refahı üreten şirketlerin elinde olur. Bu tür fikirlerin siyasî açıdan satılmasının pek kolay olmadığını söylemeye dahi gerek yoktur.

Bir başka zorluk ise İnternetin yayılması ile cârî olan bilgi devriminin ekonomik anlamlarını kavramak olacak-

tır. Uygun olmayan bilgi ve daha iyi bilgi elde etmenin yüksek mâliyeti, piyasa başarısızlığının ve kamu ekonomi politika hatalarının ana nedenlerinden biri olmuştur. Muhtemelen bilginin hazır olarak elde edilebilmesi, hükümetlerin makro-ekonomik politikalarının geçmişe göre çok daha etkin olmasını mümkün kılacaktır. Eğer böyleyse kıt kaynakları dağıtan serbest piyasanın görünmez elinin rolü yeniden azalabilir. Daha iyi bilginin daha az piyasa başarısızlığı sağlaması ve dolayısıyla eğitim ve sağlık hizmetleri de dâhil olmak üzere hükümet müdahalesine daha az ihtiyaç duyulması muhtemeldir.

Belki de en büyük entelektüel zorluk, insan doğasını doğru biçimde hesaba katan yararlı iktisat teorileri geliştirmek olacaktır. İktisatçılar, tipik olarak insanın düşünme sürecini *Uzay Yolu*'nun yarı-Vulkan, yarı-insan Mr. Spock'ı (tamamen mantıklı, açık tanımlanmış bir hedefe konsantre olmuş ve kararsız duygu etkileri veya mantıksızlıktan uzak bir canlı) gibi târif etmişlerdir, oysa hepimizin bildiği gibi bizler kararsız, hataya meyilli insanlarız. Elbette insan davranışının büyük bir kısmı, iktisatçıların sevdiği mantık kalıplarına uyuyor; ancak epey bir kısmı da bunun dışında kalıyor.

İktisatçılar, artık bu gerçeği görmeye başladılar. Bir değişim rüzgârı, iktisat teorisinin yapıldığı fildişi kuleye insan ruhunu geri götürmeye başladı. Birey veya grup olarak insanların genelde mantıklı davrandıkları fikrine saldıran, deneysel psikologlar tarafından belirlenmiş bir dizi davranış özelliklerine dayanan bir iktisatçı ekolü de vardır. Yine de en azından geleneksel modeller kadar başarılı olan, bu özellikleri kullanarak ekonomik modellerin geliştirilip geliştirilemeyeceği açık değildir. Kim bilir? İnsanlar böyle iç karartıcı bir bilim olarak iktisatı insanî açıdan dikkate almayabilirler.

A

B

C-Ç

D

E

F

G

H

I-İ-J

K-L

M

N

O-Ö

P-Q

R

S-Ş

T

U-Ü

V-X

Y-Z

Açığa Satış [*Shorting*]

O an sâhip olmadığınız hisse senedi gibi bir kıymetli evrakı satmak. Bunu yaparken kıymetli evrakın yeni sâhibine teslim edildiği anda fiyatının düşeceği beklentisi söz konusudur. Fiyatı düşerse kıymetli evrakı daha ucuz bir fiyatta satın alabilir ve sattığınız kişiye teslim ederek kâr elde edebilirsiniz. Risk ise fiyatın yükselmesi durumunda söz konusu olur, bu durumda kayba uğrarsınız.

Açığa satış ihtilâflı ve çıplak açığa satış ise daha da ihtilâflı olabilir. 2007’de başlayan KREDİ DARALMASI boyunca BANKALAR ağıttan satış yapanları kendi hisse senetlerini satarak işleri daha kötü hâle getirdikleri için suçladılar. Bir süre öncü ekonomilerdeki düzenleyiciler bazı finansal FİRMALARın hisse senetlerini satmalarını yasakladılar. Bu yasağı eleştirenler, açığa satışın piyasada LİKİDİTE sağladığını ve bunu yasaklamanın likiditeyi, tam da kredi daralmasının onu daha da değerli hâle getirdiği zamanda azaltarak işleri daha da kötüleştirdiğini ileri sürdüler.

Açık [*Deficit*]

Para girişinden daha fazla para çıkışı varsa kırmızı alarm demektir. Kamu harcamaları hükümetin gelirini aşarsa BÜTÇE açığı oluşur. Cârî açık, özel ve resmî transfer gelirleri ve ihrâcât, transfer çıktıları ve ithâlâtтан daha az değerde ise ortaya çıkar. (Bkz. ÖDEMELER DENGESİ).

Açık Artırma / Müzayede [*Auctions*]

Gidiyor, gidiyor, gitti. Ürünlerinin FİYATını belirlemek amacıyla açık artırma yapmak özellikle de ne kadar insanın o ürünü satın almaya hazır olduğuna dâir bir BİLGİ yoksa

oldukça etkili bir yöntem olabilir. Açık artırma konusu iktisatçıları, özellikle OYUN TEORİSİNDE uzmanlaşmış olanları, büyüler. Müzayedeler Sotheby's ve Christie's gibi şirketlerin salonlarında sanat ve antika satışlarının klâsik özelliği olmuşlardır. Öte yandan, açık artırmanın son yıllarda diğer ekonomi alanlarında da gittikçe daha önemli bir rol oynadığı dikkat çekmekte; ve bu durum HÜKÜMET denetimli radyo TV yayınındaki ihalelerden büyük ŞİRKETlerle hükümetlerin taşeron çalışmalarını ödüllendirmelerine, hatta son zamanlarda İnternet üzerinden malların satışına kadar uzanmaktadır.

İngiliz açık artırma yöntemi en bilindik türdür. Teklif edenler sürekli fiyat yükseltirler ve sâdece bir kişi kalana kadar birbirleriyle rekabet ederler. Hollanda açık artırımında mezatçı, yüksek bir fiyat ilân eder ve ardından alıcı bulana kadar fiyatı düşürür. Çeşitli kapalı fiyat teklifli açık artırmalar vardır. İlk gizli fiyat teklifinde her bir alıcı, mühürlü bir zarfta bir fiyat sunar ve bütün teklifler aynı zamanda açılır ve en yüksek teklif kazanır. İkinci (veya üçüncü, dördüncü, vs.) gizli fiyat teklifinde en yüksek teklif eden kazanır ancak ikinci (üçüncü, dördüncü) sıradaki fiyat teklifini öder.

NOBEL EKONOMİ ÖDÜLÜ sâhibi iktisatçı William Vickery'nin (1914-1996) adıyla anılan Vickery müzayedesinde, teklif verenler müzayedeki diğer tekliflerden habersiz olarak, kapalı teklif verirler. En yüksek teklifi veren kazanır fakat sâdece ikinci en yüksek teklif kadar ödeme yapar. Bu, teklif verenleri malların gerçek değerleri üzerinden teklif vermeye teşvik eder.

İngiliz, Hollanda ya da Vickery müzayedeleri ancak birden fazla ciddi teklif veren varsa bir satıcı için iyi çalışır, çünkü REKABET, fiyatın, kazanandan başka diğer hiç kimsenin ulaşamayacağı bir değerde belirlenmesini garanti

eder. Gerçekten de başarılı bir rekabet açık artırmasında kazanan fiyatı teklif eden, gerçek değerinden fazlasını teklif ettiğini görebilir. Buna, KAZANANIN LÂNETİ (*winner's curse*) denir.

Hangi yöntemin satıcı için en iyi fiyatı sağlayacağı, kaç teklifçinin katılacağına ve ne kadar iyi bilgilenmiş olduklarına bağlıdır. Ne yazık ki satıcı için bu bilgi, açık artırma yapılmadan önce her zaman elde edilemez.

Açık Ekonomi [*Open Economy*]

Emek, SERMÂYE, mal ve HİZMETLERİN sınırlardan herhangi bir kısıtlama olmaksızın geçmesinin serbest olduğu ekonomi; KAPALI EKONOMİNİN zıttı.

Açık Piyasa İşlemleri [*Open-Market Operations*]

PARA ARZININ büyümesini veya FÂİZ ORANLARINI kontrol edebilmenin bir yöntemi olarak MERKEZ BANKALARININ açık piyasalarda menkûl değer alıp satmaları. Daha fazla kâğıt satarak PARA fazlasını piyasadan çekerler, menkûl kıymet alarak da para arzına ilâve yaparlar. Zaman zaman ticarî menkûl kıymet alıp satsalar da, Merkez bankalarınınca mübadelesi yapılan menkûl kıymetler genelde DEVLET TAHVİLLERİ ve HAZİNE BONOLARIDIR.

Açıklanmış Tercih [*Revealed Preference*]

İktisatçılar arasında bilinen bir fıkradır: İki iktisatçı bir Ferrari görürler. “Ben de bir Ferrari sâhibi olmak istiyorum” der biri. Diğeri “belli ki, istemiyorsun” diye cevap verir. Bu fıkraya gülebilmek için açıklanmış tercihin ne olduğunu bilmek gerekir (ne yazık ki o da yeterli değildir). Konunun

altında yatan fikir, isteklerinin söyledikleriyle değil yaptıklarınla açığa çıkmasıdır. Âyinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz. İktisatçı gerçekten Ferrari'yi isteseydi, satın almak için uğraşır; belki de zaten Ferrari'si vardır.

İktisatçıların TALEP modellemesiyle ve FİYAT veya GELİR değiştiğinde bunun nasıl değişeceğiyle ilgili üç ana yaklaşımı vardır.

- Asal yaklaşım, müşterilerin belirli bir mal tüketmekten ne kadar fayda elde ettiklerini sormakla ilgilidir; burada bütün mal ve hizmetler birleştirilir ve insanların toplam faydalarını maksimize eden eşyalar kombinasyonunu tüketebilecekleri varsayımı üzerinden talebin nasıl değişeceği hesap edilir.

- Sıralı yaklaşım, tüketicilerin mutlak anlamda belirli bir malı tüketmekten ne kadar fayda elde ettiklerini söylemelerini gerektirmez. Bunun yerine tüketilen bir ürünü bir diğeriyle karşılaştırarak elde ettikleri görelî faydayı belirtmelerini ister. Yani konu, bir sepet ürünü bir başkasına mı tercih ederler yoksa ikisi arasında kayıtsız mı kalırlar sorusu ile ilgilidir.

- Üçüncü yaklaşım açığa çıkmış tercihtir. Talebi modellemek için sâdece bireyin TÜKETİM kararlarını farklı fiyat ve / veya gelir düzeylerinde kıyaslamak ve zaman içinde tüketicilerin kararlarının tutarlılığını varsaymak gereklidir (meselâ bir zaman aralığında şarabı biraya tercih ediyorlarsa, bir sonraki zaman aralığında da aynı tercihi yapacaklardır).

Adaptif Beklentiler [*Adaptive Expectations*]

Bkz. UYARLANABİLEN BEKLENTİLER.

Âdil Ticaret [*Fair Trade*]

Birçok siyasetçi ve STK, SERBEST TİCARET'in yeterli olmadığını ileri sürerler, ticaret âdil de olmalıdır. Bu açıdan adalet kesinlikle iyi bir şeydir. Ancak aynen güzellikte olduğu gibi adalet de görecelidir. 19. Yüzyıl'ın hiciv ustası Frederic Bastiat, güneşin mum üreticileri için haksız rekabet teşkil ettiğini gözlemlemiş, pencereler gün içinde kapalı tutulabilirse mum imâlâtı alanında daha fazla istihdam sağlanabileceğini ileri sürmüştür. Amerikalı sendikalar, meselâ Meksika'nın düşük fiyatlarının haksız bir avantaj sağladığından şikâyetlenirler. Meksikalılar ise daha verimli rakiplerine karşı âdil REKABET edemediklerini söylerler. Aslında her ikisi de yanılmaktadır. Meksikalıların ücretleri daha düşüktür, çünkü genelde daha verimsiz çalışırlar. Bunda haksız olan bir şey yoktur; sonuçta bu durum ticaretin karşılıklı faydalı olmasını sağlar. Ticaretin karşılıklı faydaları, âdil ticaretçilerin diğer şikâyetini, yani serbest ticaretin fakir ülkelere zarar verdiği iddiasını da çürütür. (Bkz. MUKAYESELİ ÜSTÜNLÜK).

Faydalı etkileri olan âdil ticaretin bir anlamı da kahve gibi, üretim sürecinde ücretler ve sürdürülebilirlik üzerindeki geçerli standartları karşılayabilecek ürünleri "âdil ticaret" ürünleri olarak etiketlemektir. Bu standartların tam olarak ne olması gerektiğine dâir bir tartışma süregidiyor olsa da bu tür bir etiket ETİK TÜKETİMCİLİĞİN önemli bir bileşenidir ve HÜKÜMET politikası aracılığıyla uygulanmaya çalışılan âdil ticaretten kaynaklanabilecek bir tür düzenleme mâliyeti de içermemektedir.

Agflasyon [*Agflation*]

Gıda fiyatlarındaki artış.

Ağ Etkisi [*Network Effect*]

Bkz. ŞEBEKE ETKİSİ.

Ağırlıksız Ekonomi [*Weightless Economy*]

21. Yüzyıl'ın başında Amerikan ekonomisinin toplam üretim çıktısının ağırlığı 100 yıl öncekine yakındı. Yine de bu çıktının değeri, reel anlamda 20 kat daha fazla idi. Çıktı gittikçe ağırlıksız hâle gelmekte ve fiziksel malzemelerden çok ENTELEKTÜEL SERMÂYEden üretilmektedir. Üretim; çelik, ağır bakır teller ve vakum tüplerinden mikro-işlemcilere, ince fiberoptik kablolar ve transistörlere kaymıştır. Hizmetler, GSYİH'de kendi paylarını artırmışlardır. Bu ağırlıksız veya materyalsiz ekonomi, birçok iktisatçının hemfikir olduğu gibi sâdece daha hafif değil aynı zamanda daha verimlidir de.

Ahbab-Çavuş Kapitalizmi [*Crony Capitalism*]

Sâdece kendinize âit olanı kollayarak kendinizi düşünmeye dayanan bir işletme yaklaşımıdır. En azından 1990'ların sonundaki krize kadar öyleydi, bazı Asya şirketlerinin ve hatta hükümetlerin sâdece aileleri ve arkadaşlarıyla anlaşma yaptıkları bilinmekteydi. Bu durum genelde bir YOLSUZLUK biçimi olarak kabûl edilir ve ekonomik verimsizlikle sonuçlanır.

Ahlâkî Tehlike [*Moral Hazard*]

Genellikle SİGORTA hizmeti ile ilişkilendirilen piyasa başarısızlığının iki ana türünden biridir. Diğer TERS SEÇİMDİR. Ahlâkî tehlike, sigortalı insanların korunacaklarını bil-

dikleri için aksi durumda girişemeyecekleri kadar büyük RİSKler alabilecekleri ve dolayısıyla sigortalayan kurumun aldığı primden daha fazla yükümlülük altına girebileceği anlamına gelir (Bkz. MEVDUAT SİGORTASI, SON KREDİ MERCIİ, IMF ve DÜNYA BANKASI) Çoğu iktisatçı, FİNANSAL SİSTEMde oluşan geniş çaplı ahlâkî çöküntünün, BALON yaratmadaki suçun çoğunu –BANKALARIN HÜKÜMETlere sağladığı sigortanın sonucu– 2007'deki küresel ekonomik krizi tetiklediğinde de olduğu gibi hak ettiğini düşünür.

Aktarım Mekanizması [*Transmission Mechanism*]

PARA ARZındaki değişikliklerin ekonomideki toplam TALEP düzeyini etkileme sürecidir.

Alacaklı [*Creditor*]

Borç senediyle, TAHVİL alımıyla veya şimdi alınan PARANIN gelecekte ödenmesine imkân vermekle borç veren kişi.

Alıcı Piyasası [*Buyer's Market*]

Arzın bol, FİYATların düşük olduğu bir pazar: SATICI PİYASASının tersi.

Alıcı Tekeli / Monopson [*Monopsony*]

Tek bir alıcı tarafından domine edilen piyasadır. Tek alıcı satın aldığı şey her ne ise (hammaddelerden İŞGÜCÜne kadar) FİYATı belirleyecek PİYASA GÜÇLERİne sâhiptir. Aksi durumda, TAM REKABET hâlinde herhangi bir tek alıcı, herhangi bir şeyin piyasa fiyatını etkilemeye yetecek büyüklüğe sâhip değildir.

Altın [Gold]

İnsanlık tarihinin büyük kısmında altın, ekonomik faaliyetin önemli bir parçası olmuştur. Ancak önemi, 20. Yüzyıl'da azalmıştır, gelecekte daha da azalabilir. 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl'ın başlarında DÖVİZ KURLARINI altının değerine sâbitlemiş olan ALTIN STANDARDından çok önceleri vazgeçilmiştir. 2000 yılında hâlâ çıkarılan bütün altının dörtte birini teşkil eden 30.000 ton altının sâhibi olan MERKEZ BANKALARI, para değerini korumak için büyük REZERVLERE ihtiyaç duymadıklarını düşünmektedirler. Külçe altın tüccarlarına borç vererek biraz para kazanmış olsalar da, bu işten FÂİZ geliri elde edemediklerinden ellerindekini satmaya başladılar.

HÜKÜMETler ve yatırımcılar, altını ENFLASYONa karşı *Hedging* amaçlı ve uluslararası kriz zamanlarında güvenlik sağlamak için ellerinde tutmuşlardır. 1980'ler ve 1990'larda altının değeri enflasyonun hızına ayak uyduramamıştır. Altının LİKİDİTESİ yabancı dövizin likiditesinden daha düşüktür, dolayısıyla saldırı altında olan millî paranın korunmasında yabancı dövize müdahale için kolaylıkla kullanılamaz. Kısacası, altın artık bir parasal VARLIK değildir. Her ne kadar altın taraftarları enflasyon yeniden yükseldiğinde ya da finansal çalkantı ve BELİRSİZLİK zamanlarında –ki 2007'deki küresel ekonomik kriz döneminde altının fiyatının artma sebebidir– altının tekrar ilgi göreceğine inansalar da altın artık sâdece ticarî bir maldan ibarettir.

Altın Kural [Golden Rule]

Ekonomik döngü içinde HÜKÜMET cârî harcamaları finanse etmek için değil, yatırım yapmak için borç almalıdır. Bu kural elbette MÂLİYE POLİTİKASına sağduyulu bir yaklaşımı

gösterir. Böylece, hükümetlerin harcamaları yatırım olarak tanımlarken dürüst olduklarını, uygun şeylere yatırım yaptıklarını ve daha üstün özel yatırımları DIŞLAMADıklarını gösterir. Ancak mâkûl olan başka mâliye politikası seçenekleri de vardır. Meselâ bakınız DENK BÜTÇE.

Altın Standardı [*Gold Standard*]

Bir ülke para biriminin ALTIN rezervine bağlı olduğu ve elinde para olanların paralarını altın ile değiştirme imkânının verildiği bir para sistemidir. 1914'ten önce yıllarca dünyanın önde gelen para birimlerinin çoğu, DÖVİZ KURUNU altın standardına göre belirliyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan ekonomik bozulmalar, altınla bu ilişkinin terk edilmesine sebep oldu. İngiltere (ve başkaları) 1925'te altın standardına dönmüş ancak 1931'de yeniden bırakmıştır. Altın standardının yaygın kullanımı, büyük küresel kriz ve uluslararası borçlanmadaki kesintiler sonucunda 1930-33 sırasında sona ermiştir. ABD altın standardını 1933'te bırakmış, 1934'te kısmen yeniden uygulamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sınırlı altın standardı kullanımı doğrudan dolara bağlı olarak sürmüştür. Diğer başlıca para birimleri döviz kurlarını BRETTON WOODS düzenlemesi ile dolara sâbitlemiştir, nihâyet 1971'de dolar altın standardından tamamen kopmuştur.

Altyapı [*Infrastructure*]

Ekonomik ana damarlardır. İnsanlara tüketim malları, su, enerji ve verimli hareket etmek için BİLGİ sağlayan yollar, limanlar, tren yolları, hava limanları, enerji hatları, borular ve hatlardır. Gün geçtikçe altyapı, gerekli bir ekonomik REKABET EDEBİLİRLİK (REKABET GÜCÜ) kaynağı olarak görülmektedir. Altyapı YATIRIMLARI oldukça yüksek GELİR ge-

tirebilir, çünkü insanların seçimlerini artırır: Yaşayacağı ve çalışacağı yer, tüketeceği mallar, gerçekleştirebileceği ekonomik aktiviteler ve iletişim kuracağı insanlar... Bir ülkenin alt yapısının bazı kısımları, DOĞAL TEKEL olabilir (meselâ su boruları). Trafik ışıkları gibi diğer hususlar KAMU MALINI teşkil edebilir. Bazıları ŞEBEKE ETKİSİne sâhiptir (meselâ, telefon kabloları). Bu faktörlerin her biri, HÜKÜMETin alt yapıyı sağlamasına neden olmuştur, ancak beraberinde devlet müdahalesinin zararları da zaman zaman görülmüştür: Kötü plânlama, verimsiz dağıtım ve YOLSUZLUK... ALTYAPIya yatırım yapmak, tüm dünyada hükümetlerin 2007’de başlayan ekonomik krize cevaben başlattığı birçok mâli teşvik programının merkezi dayanağıydı.

AMB [ECB]

Bkz. AVRUPA MERKEZ BANKASI.

Amortisman / Değer Yitirme [Depreciation]

Bir VARLIK veya paranın değerinin düşmesi; DEĞER ARTIŞının tersidir.

Âni Yükselme [Over Shooting]

FİNANSAL PİYASALARDaki FİYATların, teorik olarak, değeri belirleyecek temel faktörlerdeki değişimlere vereceği gerekli tepkilerin ötesinde yükselmesi. Bunun sebeplerinden biri mükemmel BİLGİNİN olmaması, yatırımcılardaki sürü psikolojisi ve yatırımcıların piyasa içi ve dışındaki dedikodularla acele hareket etmesi olabilir. Sonuçta, eğer yatırımcılar daha iyi bilgilendirilirse fiyatlar genelde daha mâkûl seviyelere düşecektir. Âni fiyat yükselmeleri DÖVİZ KURAL-

LARının belirgin derecede hareketlendiği sıralarda yaygın olarak görülür ama başka sebepler de vardır. Meselâ, bazı GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERde SERMÂYE DENETİMLERİNİN kalkmasının ardından bu ülkelerdeki hisse fiyatları, daha sonra daha sürdürülebilir değerlere oturmadan önce, başlangıçta yabancı SERMÂYEnin hücumuyla gerçek dışı düzeylere yükselmiştir.

Anti-Tröst [*Antitrust*]

TEKEL ile mücadele etmek için izlenen bir HÜKÜMET politikası. Anti-tröst yasaları, büyük şirketlerin ellerindeki PİYASA GÜCÜ sũiistimâlini durdurmayı, bazen de tekeli oluşturacak veya onu güçlendirecek ŞİRKET BİRLEŞMESİ VE SATIN ALMALARını önlemeyi amaçlar. Hem ülkeler arasında, hem de aynı ülke içinde anti-tröst politikaları konusunda birçok farklılıklar görülebilir. Bu konu, tekeli neyin oluşturduğuna ve tekelin var olduğu yerde hangi davranışların sũiistimâl sayıldığına dâir farklı görüşleri yansıtmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde tekeli politikası, 1890'da çıkarılan Sherman Anti-Tröst Yasası üzerinde inşa edilmiştir. Bu yasa, ticareti engellemek amacıyla yapılan anlaşma veya hileleri ya da daha sonra çıkarılan yasadaki ifadeyle, ticareti tekelleştirmeyi yasaklar. 20. Yüzyıl'ın başlarında bu yasa, ekonomik gücü azaltmak için kullanılmıştı. O dönemde ekonomik güç şirketlerin imtiyazlı hisselerini denetleyen büyük tröstlerle, Amerikan sanayisinin çoğuna hâkim olan JP Morgan ve John D. Rockefeller (1839-1937) gibi "soyguncu baronları"nın elindeydi. Du Pont kimyasalları, tren yolu şirketleri ve Rockefeller'in Standard Oil şirketi ve diğerleri bu yolla parçalandılar. 1970'lerde Sherman Yasası (tamamen başarısız bir şekilde) IBM'e karşı kullanıldı ve 1982'de AT&T'nin ülke çapındaki telekom tekelinin kırılmasını sağladı.